

2026 елның 30 июне

23

номер

КАРАР

«Татар Янтыгы авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге территориясендә коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү» 2026-2030 елларга муниципаль озак вакытлы максатчан программасын раслау турында»

2004 елның 30 декабрдәгә 210-ФЗ номерлы «Коммуналь комплекс оешмалары тарифларын көйләү нигезләре турында»гы Федераль закон, 2025 елның 20 мартындагы 33-ФЗ номерлы «Ачык хакимиятнең бердәм системасында җирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында»гы Федераль закон, Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2013 елның 14 июнендәгә 502 номерлы «Авыл җирлекләренең, шәһәр округларының коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программаларына таләпләрне раслау турында»гы карары, Россия Федерациясе Төбәкләрне үстерү министрлыгының 2011 елның 6 маендагы 204 номерлы «Муниципаль берәмлекләренең коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программаларын эшләү турында»гы боерыгы нигезендә, Татар Янтыгы авыл җирлеге Уставы нигезендә, Татар Янтыгы авыл җирлеге Советы **КАРАР БИРДЕ:**

1. «Татар Янтыгы авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге территориясендә коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү» 2026-2030 елларга муниципаль озак вакытлы максатчан программасын расларга (кушымта).

2. Әлеге карарны Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районы Татар Янтыгы авыл җирлеге территориясендәгә махсус мәгълүмат стендларында бастырып чыгарырга.

3. Җирлекнең Башкарма комитетына, җирлек бюджетының 2027 елга һәм 2028 һәм 2029 елларплан чорына проектына эзерлэгәндә, әлеге программа чараларын финанслауны күрергә.

4. Карарның үтәлешен тикшереп торуны план-бюджет һәм икътисади үсеш мәсьәләләре буенча комиссиягә йөкләргә.

Татар Янтыгы авыл җирлеге башлыгы: А.Т.Гыйльманов

«Татар Янтыгы авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясендә коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү» 2026-2030 елларга муниципаль озак вакытлы максатчан программасы

Муниципаль озак вакытлы максатчан программаның структурасы

Программа паспорты

1. Проблеманың эчтәлеге һәм аны программа методлары белән чишүнең нигезләнүе
 - 1.1. Муниципаль берәмлекнең демографик үсеше
 - 1.2. Коммуналь ресурсларга булган перспективалы ихтыяжны исәпләү модели
 - 1.3. Жылылык белән тәмин итү системаларының хәзерге торышын анализлау
 - 1.4. Су белән тәмин итү системаларының хәзерге торышын анализлау
 - 1.5. Газ белән тәмин итү системаларының хәзерге торышын анализлау
 - 1.6. Каты көнкүреш калдыкларын жыю өлкәсенә хәзерге торышын анализлау
 - 1.7. Суның агып китү (водоотведение) системаларының хәзерге торышын анализлау
 - 1.8. Электр белән тәмин итү системаларының хәзерге торышын анализлау
 - 1.9. Коммуналь инфраструктураның үлчәү-исәпләү системасы
2. Программаны тормышка ашыруның төп максатлары һәм бурычлары, сроклары һәм этаплары
3. Коммуналь инфраструктура системасын үстерү чаралары
 - 3.1. Жылылык белән тәмин итү системасы
 - 3.2. Су белән тәмин итү системасы
 - 3.3. Газ белән тәмин итү системасы
 - 3.4. Каты көнкүреш калдыкларын жыю һәм чыгару системасы
 - 3.5. Суның агып китү (водоотведение) системасы
 - 3.6. Электр белән тәмин итү системасы
4. Норматив тәмин ителеш
5. Программаны тормышка ашыру механизмы һәм аның үтәлешен тикшереп тору
6. Программаны тормышка ашыруның нәтижелелеген бәяләү

Программаның 1 нче номерлы кушымтасы.
Коммуналь инфраструктураны үстерү,
каты көнкүреш калдыкларын жыю
буенча программа чаралары исемлеге.

«Татар Янтыгы авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясендә коммуналь инфраструктура системасын комплекслы үстерү» 2026–2030 елларга муниципаль озак вакытлы максатчан программасының паспорты

Программаның исеме	«Татар Янтыгы авыл жирлеген» муниципаль берәмлеген территориясендә коммуналь инфраструктура системасын комплекслы үстерү» 2026–2030 елларга муниципаль озак вакытлы максатчан программасы (алга таба – программа)
Программаны эшләү өчен нигезләр	- 2025 елның 20 мартындагы 33-ФЗ номерлы «Ачык хакимиятнең бердәм системасында жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында»гы Федераль закон; - Россия Федерациясене Шәһәр төзелеше кодексы; - Россия Федерациясене Хөкүмәтенең 2013 елның 14 июнендәге 502 номерлы «Авыл жирлекләренен, шәһәр округларының коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программаларына таләпләрне раслау турында»гы карары
Программаны эшләүче	Татар Янтыгы авыл жирлеген Башкарма комитеты
Программаны үтәүчеләр	Татар Янтыгы авыл жирлеген Башкарма комитеты
Программаның үтәлешен тикшереп тору	Программаның үтәлешен һәр ел йомгаклары буенча Татар Янтыгы авыл жирлеген Башкарма комитеты һәм Татар Янтыгы авыл жирлеген Советы контрольдә тотал
Программаның максаты	Татар Янтыгы авыл жирлеген территориясендә коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү, коммуналь инфраструктура системаларын реконструкцияләү һәм модернизацияләү, экологик хәлне яхшырту
Программаның бурычлары	1. Коммуналь инфраструктура системаларын инженер-техник яктан оптимальләштерү. 2. Коммуналь инфраструктура системаларының ышанычлылыгын арттыру. 3. Авыл жирлеген халкының яшәү шартларын уңайлырак итү. 4. Күрсәтелә торган торак-коммуналь хезмәтләрнең сыйфатын арттыру. 5. Энергия ресурсларын куллануны киметү. 6. Ресурсларны кулланучыларга житкергәндә югалтуларны киметү. 7. Авыл жирлегендә экологик хәлне яхшырту. 4. Авыл жирлеген торак пунктларын газлаштыру

	дәрәжәсен арттыру.
Программаны тормышка ашыру сроклары	2026-2030 еллар
Финанслау күләме һәм чыганаclarы	Финанслау чыганаclarы: - Татарстан Республикасы бюджеты акчалары; - жирле бюджет акчалары. 2026–2030 еллар план чорына каралган бюджет билгеләнешләре, республика бюджеты ассигнованиеләре үзгәрүен исәпкә алып, жирлек бюджеты проектларын төзегәндә ачыкланачак.

Программа чаралары	1. Жылылык белән тээмин итү өлкәсендә: - жылылык энергиясе исәпләгечләрен урнаштыру; 2. Су белән тээмин итү өлкәсендә: - яңа артезиан коелары казу (төзү); - яңа сууткәргеч челтәрләрен төзү; - коеларның санитар зоналарын төзекләндерү һәм коймаларын ремонтлау; - су куллануны киметү буенча чаралар (яңа төзелеш объектларында исәпләгечләр урнаштыру); - яңгын сүндерү машиналары сулыклардан турыдан-туры су ала алсын өчен, каты тышлы яңгын сүндерү юлларын (керү юлларын) төзү (исәп-хисап чоры); - алдынгы технологияләрне һәм жиһазларны кертү. 3. Газлаштыру өлкәсендә: - газ бүлү челтәрләренә тоташтырылмаган йорт хужалыкларын газлаштыруны тәмамлау; - газ куллануны киметү чаралары (исәпләгечләр урнаштыру); 4. Электр белән тээмин итү өлкәсендә: - квартал эчендәге (кварталара) урамнарның һәм юлларның тышкы яктырту челтәрләрен реконструкцияләү; - исәпләгечләр белән жиһазлау; - электр энергиясен саклый торган заманча электр яктырткыч жиһазларын кертү. 5. Каты көнкүреш калдыкларын (ККК) жыюны һәм чыгаруны оештыру: - авыл жирлегә территорияләренә санитар торышын яхшырту; - көнкүреш калдыклары барлыкка килүне тотрыклыландыру һәм алга таба киметү; - авыл жирлегенә экологик торышын яхшырту; - каты көнкүреш калдыкларын һәм сыек көнкүреш калдыкларын тиешенчә жыюны һәм ташуны тээмин итү; - контейнер майданчыкларын реконструкцияләү һәм ремонтлау.
---------------------------	--

1. Проблеманың эчтәлегә һәм аны программа методлары белән чишүнең нигезләнүе

Жирлекне үстерүнең нигез таләпләренә берсе — авыл жирлегенә яшәешне тээмин итү системаларын комплекслы үстерү булып тора. Коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программасының (алга таба – Программа) төп чараларын эшләү алдыннан авыл жирлегенә социаль-иқтисади һәм территорияль үсешенә анализ ясау һәм бәя бирү этабы уза.

Муниципаль берәмлекнең социаль-иқтисади һәм территорияль үсешен анализлау, бәяләү, шулай ук аның үсеш фаразы түбәндәге юнәлешләр буенча үткәрелә:

- демографик үсеш;
- перспективалы төзелеш;
- коммуналь ресурсларга булган перспективалы ихтыяж;
- коммуналь инфраструктураның торышы;

«Татар Янтыгы авыл жирлегә» муниципаль берәмлеге территориясендә коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү» 2026–2030 елларга программасы перспективалы торак төзелеше өчен бүлеп бирелгән жир участкаларын коммуналь ресурслар белән тәмин итүне, коммуналь хезмәтләр күрсәтү сыйфатын арттыруны, халык өчен бәя түләү ставкалары һәм тарифлар структурасындагы үзешкән чыгымнарын тотрыклыландыруны һәм киметүне, коммуналь инфраструктура объектлары белән идарә итүгә төрле оештыру-хокукий формадагы оешмаларны җәлеп итү өчен кирәкле шартлар тудыруны, шулай ук коммуналь инфраструктура объектларын модернизацияләү һәм экологик хәлне яхшырту өчен бюджеттан тыш чыганақлардан инвестиция акчаларын җәлеп итүне күздә тоту.

Программа кулланучыларга коммуналь хезмәтләр белән ышанычлы һәм тотрыклы хезмәт күрсәтүне тәмин итүгә, коммуналь инфраструктура объектларының тузуын киметүгә, ресурс һәм энергия саклый торган технологияләр кертү аша әлеге объектларны модернизацияләүгә, коммуналь комплекс оешмаларының нәтиҗәле һәм рациональ хужалык итүен стимуллаштыру чараларын эшләүгә һәм кертүгә, бюджеттан тыш инвестиция ресурслары акчаларын җәлеп итүгә юнәлтелгән.

1.1. Муниципаль берәмлекнең демографик үсеше

Татар- Янтыгы авыл жирлегә» муниципаль берәмлеге Татарстан Республикасының көньяк-көнчыгыш өлешендә урнашкан. Жирлек Балык Бистәсе районы, Питрәч районы һәм Лаеш районының Урта Девятово авыл жирлегә белән чиктәш. Татар- Янтыгы авыл жирлегә 1977 елда оешкан. Татар- Янтыгы авыл жирлегенә административ үзәге — Татар Янтыгы авылы, ул Лаеш районының административ үзәге булган Лаеш шәһәрненнән 35 чакрым һәм Татарстан Республикасының башкаласы Казан шәһәрненнән 62 чакрым ераклыкта урнашкан. Жирлектә нигездә бер катлы кирпич һәм агач биналар салынган. Татар- Янтыгы авыл жирлегә составына бер торак пункт керә, аның гомуми халык саны — 258 кеше, ә йорт хужалыклары саны 203 берәмлек тәшкил итә. Муниципаль берәмлек жирләренә гомуми мәйданы — 6407 гектар. Авыл жирлегенә мәйданы — 411 гектар. Автомобиль (авыл эче) юлларының гомуми озынлыгы — 8,0 чакрым. Жирлекнең демографик үсеш күрсәткечләре авыл жирлеген кеше эшчәнлегә мохите буларак бәяләүнең төп коралы булып тора. Статистика күрсәткечләренә һәм алар нигезендә ясалган бәяләмәләргә ярашлы, Татар-Янтыгы авыл жирлегенә демографик үсеш динамикасы түбәндәге күрсәткечләр белән сыйфатлана (1 нче таблица).

1 нче таблица

Күрсәткеч исеме	Факт		
	2023 ел	2024 ел	2025 ел
Жирлек халкының саны, кеше	260	264	258
Туганнар саны, кеше	1	1	0
Вафат булганнар саны, кеше	2	5	5
Табиғый үсеш (+) / кимү (-), кеше	-1	-4	-5
Миграция үсеше (+) / кимү (-), кеше	5	8	-1
Гомуми үсеш (+) / кимү (-), кеше	4	4	-6

2024 елдан 2026 елга кадәр чорда жирлек халкының саны өзлексез кими барды. Авыл жирлеген халкының хезмәткә яраклы яшькә карата структурасы 2 нче таблицадә китерелгән.

Таблица 2.

№ п/п	Күрсәткеч	2023 г.	2024 г.	2025 г.	2026 г.
1	Хезмәткә яраклы яштән кечерәк халык саны, кеше	12,8	13,1	14,0	8,7
2	Хезмәткә яраклы яштәгә халык саны, кеше	49,7	49,0	48,7	53,4
3	Хезмәткә яраклы яштән өлкәнрәк халык саны, кеше.	37,5	37,8	37,3	37,9

2026 елда хезмәткә яраклы яштәгә халык саны жирлек халык гомуми санының 52,1% ын тәшкил итте. Шулай итеп, бүгенгә көндә Татар Янтыгы авыл жирлеген халкының яшь структурасы, хезмәткә яраклы яштәгә кешеләрнең чагыштырмача зур өлеше формасында, перспективага билгеле бер демографик потенциалга ия. Шуңа карамастан, жирлек халкының яшь структурасы белән бәйлә вазгыять кулай булмаган хәлдә кала.

Демографик фараз территория үсешен комплекслы икътисади һәм социаль фаразлауның аерылгысыз өлеше булып тора һәм территория үсешен кыска, урта

һәм озак вакытлы планлаштыру максатлары өчен гаять зур әһәмияткә ия. Демографик фараз балалар туу, үлем очраклары һәм миграция агымнары дәрәжәләре үзгәрүенә сайланган гипотезалары нигезендә халык үсешенә төп параметрларын (хезмәт ресурслары белән тәзмин ителеш, алга таба үрчү перспективалары һ.б.) бәяләргә мөмкинлек бирә.

Генераль план проектында авыл җирлегә халык санының үзгәрүе өч сценарий буенча фаразланган иде:

- инерцион;
- тотрыклыландыру (стабилизация);
- оптимистик.

Таблица 3

Җирлекнең демографик үсеш фаразы вариантлары	1995 г.	2000 г.	2005 г.	2010 г.	2015 г.	2020 г.	2025 г.	2030 г.
1 нче вариант								
Инерцион үсеш сценарие буенча халык саны фаразы	387	374	369	366	337	369	419	429
2 нче вариант								
Оптимистик үсеш сценарие буенча халык саны фаразы	387	374	369	366	337	369	429	439
3 нче вариант								
Тотрыклыландыру үсеш сценарие буенча халык саны фаразы	387	374	369	892	337	369	409	419

Авыл җирлегенә демографик үсеш фаразларына ясалган анализны исәпкә алып, халык саны арту сценарие иң ихтималлы дип карала. Шул ук вакытта үсеш темплары кимергә тиеш. Ике фараз варианты (2 нче һәм 3 нче вариантлар) демографик үсешнең охшаш сценарийларын күз алдында тотканлыктан, комплекслы үсеш программасы максатлары өчен халык санының үсү тенденциясенә ия булу шарты кабул ителә.

Гидрография

мәгълүматлары:

Татар- Янтыгы авыл җирлегә Лаеш муниципаль районының көнбатыш өлешендә урнашкан һәм геологик-геоморфологик үзенчәлекләре буенча Казан арты (Предкамье) районына карый. Җирлек Көйбышев сусаклагычының сул ярында урнашкан. Җир өслегенә гомуми авышлыгы сусаклагычның биек ярыннан көнбатыштан көнчыгышка таба юнәлгән һәм якынча 20 градус тәшкил итә.

Карала торган территориянең абсолют биеклекләре 88,6 метрдан 132,0 метрга кадәр үзгәрә. Рельефның иң түбән нокталары җирлекнең көнбатыш чигендә күзәтелә (Көйбышев сусаклагычының су өслеге тигезлегенә — 53 метр), иң югары нокталары — урман массивындагы калкулыкта (139,7 метр).

Татар- Янтыгы авыл җирлегә ерганак-үзәннәр чөлтәре белән сыйфатлана, ул нигездә Көйбышев сусаклагычы яр буйлап көнбатыш өлештә үскән. Җирлек чикләрендә эрозияле бүлгәләнүнең уртача тирәнлегенә 86 метрга җитә.

Жирлек Казан сейсмоген зонасында урнашкан (максималь магнитудасы — 5.5). Биредә ике тирәнлек ярылуы — Әлки-Пичкас, Алатыр-Казан-Ар ярылулары һәм бер региональ ярылу — Яшел Үзән ярылуы кисешкән урыннан ераклык исәпкә алына.

Татарстан Республикасы территориясен сейсмик районнарға бүлү картасы буенча, Татар- Янтыгы авыл жирлеге 6 баллы сейсмик зонага керә. Жирлек территориясендә төзелеш эшләре төзелеш материалларының һәм төзелеш эшләренә сыйфатына карата югары таләпләрне исәпкә алмыйча да алып барылырга мөмкин.

Татар- Янтыгы авыл жирлеге территориясе Чулман-Вятка артезиан бассейнына карый. Бу — Көнбатыш Казан артының (Предкамье) гидрогеологик өлкәсе.

Жирлек территориясендә Казан сульфат-карбонат сулы комплексы иң зур таралыш алган, ул жирлек халкының су белән тәэмин ителешә, шул исәптән үзәкләштерелгән су белән тәэмин итү өчен кулланыла.

Казан утырмаларының сулы комплексы (нигездә, Югары Казан ярусы) барлык жирдә дә таралган. Ул карбонатлы токимнар — 56–130 метр тирәнлектә ятучы соры һәм аксыл-соры известьташлар, мергельләр белән тәкъдим ителгән. Скважиналарның дебиты киң чикләрдә: секундка литрның уннан бер өлешеннән алып секундка 2,3 литрга кадәр үзгәрә. Сулар гидрокарбонатлы һәм сульфатлы-кальцийлы, аларның минеральләшүе литрга якинча 0,556 грамм төшкән итә.

Татар- Янтыгы авыл жирлеге Идел бассейнында, Көйбышев сусаклагычы ярында урнашкан. Моның белән бәйлә рәвештә, Татар- Янтыгы авыл жирлегенә гидрография челтәре күлләр һәм Көйбышев сусаклагычы белән тәкъдим ителгән (Мәгълүмати бюллетень..., 2007).

Көйбышев сусаклагычы 1955 елның 31 октябрдә Идел елгасын Жигули таулары районында буалау нәтижәсендә оеша. Сусаклагычны су белән тутыру 1957 елның маена кадәр дәвам итә, ул вакытта су өслеге нормаль терәк дәрәжәсенә (НПУ) — 53,0 метрга житә, ә су көзгесе мәйданы 6450 квадрат километр төшкән итә. Лаеш шәһәре — Кама Тамагы шәһәр тибындагы бистәсе участогында сусаклагыч үзенең иң зур киңлегенә ирешә.

Елга үзәне һәм тугай нигезе гравий-комлы аллювийдан тора. Тугай фациясе аллювие тугайдагы елга үзәне фациясен якинча 3 метрга кадәр катлам белән каплай һәм ул комсыл туфрак (супесь), балчыксыл туфрак (суглинок) һәм балчыктан гыйбарәт. Тугай рельефының түбән урыннарында ләм утыру күзәтелә. Су басмаган тугай участоклары чирәм белән капланган, өлешчә куаклыклар һәм агачлар үскән.

Нормаль терәк дәрәжәсендә (НПУ) елга үзәнендәге максималь тирәнлек 16 метрдан 23,5 метрга кадәр үзгәрә, нигездә исә ул 16–18 метр төшкән итә.

Су агымнары өчен язын зур ташкыннар хас, аларның дәвамлылыгы 26–28 көн төшкән итә. Әлегә чорда еллык агым күләменә 60 проценттан артыгы килә. Жәен һәм көзен житди явым-төшемнәрдән яки озакка сузылган яңгырлардан соң биек булмаган ташкыннар уза. Көз ахырына суның тотрыклы түбән дәрәжәсе — көзгекышкы саккан чор (межень) урнаша. Ноябрьнең икенче ун көнлегендә боз ката, боз торунның дәвамлылыгы уртача 130–155 көн төшкән итә.

Туклану чыганаclarы буенча алар нигездә кар сулары белән тукланучы һәм язгы чорда кар эрү нәтижәсендә су күп килү исәбенә иң зур агымга ия су агымнарына карый (Татарстан Республикасы жирләре атласы, 2005).

Күлләрнең халык хужалыгында һәм эстетик жәһәттән әһәмияте зур. Авыл жирлегендә гомуми мәйданы 10,3 гектар булган унга якин күл урнашкан. Соңгы

елларда күлләрнең табигый рәвештә үлән һәм сазлык белән каплану процесслары үсүе күзәтелә, бу исә территорияне авыл хужалыгында интенсив куллану, су саклау зоналары режимнарын сакламау аркасында тагын да катлаулана.

Шуны билгеләп үтәргә кирәк: жирлекнең төньяк-көнчыгыш өлешендә урнашкан Чиста күл (озеро Чистое) региональ әһәмияттәге табигать һәйкәле булып тора, чөнки аның эстетик һәм хужалык хәһәтәннән әһәмияте бик зур.

Климат

шартлары:

Татар- Янтыгы авыл жирлегә территориясә II В төзелеш-климат зонасында урнашкан. Климаты — уртача континенталь, кышы суык һәм жәе жылы, кайчакта эссе булу белән сыйфатлана.

Температура режимы уртача континенталь климатлы территорияләр өчен типик булып тора. Еллык барышта иң салкын ай — гыйнвар, аның уртача айлык температурасы −13,60 дән −14,80 градуска кадәр житә; иң жылы ай — июль, уртача айлык температурасы +18,80 дән +19,70 градуска кадәр төшкил итә. Экстремаль (чикмик) температуралар да нәкъ менә шушы айларда күзәтелә һәм алар тиешлечә −480 һәм +380 градуска тигез.

Жылыту системаларын проектлау өчен исәпләү температурасы — −300 градус, ә вентиляция өчен — −18,30 градус дип кабул ителә.

Еллык явым-төшем күләме 610 миллиметр төшкил итә, аның максималь өлеше жылы чорга (370–380 миллиметр), ә минималь өлеше салкын чорга (225–240 миллиметр) туры килә.

Жирлек территориясендә нигездә көньяк-көнбатыш чирек жылләре өстенлек итә. Салкын чорда көньяк жылләренең, ә жылы чорда төньяк жылләренең кабатланучанлыгы арта. Жилнең уртача еллык тизлегә секундка 4 метр төшкил итә; аның иң югары ноктасы декабрьдә (секундка 4,4–5,1 метр), ә иң түбән ноктасы июльдә (секундка 3,0–3,3 метр) күзәтелә.

Шуны билгеләп үтәргә кирәк: Көйбышев сусаклагычының якын булуы су өслегә тигезлегеннән 4–5 чакрым ераклыкта Татар- Янтыгы авыл жирлегә территориясенә жылытучы йогынты ясый (Татарстан АССР климаты, 1983 ел).

Проектлау барышында табигый һәм техноген факторлар йогынтысында барлыкка килүче, төзелеш объектларына һәм кешеләрнең тормыш-көнкүрешенә тискәре йогынты ясаучы физик-геологик һәм инженерлык-геологик процессларны һәм күренешләрне бәяләүгә аеруча игътибар белән карарга кирәк.

Инженерлык-геологик шартлар буенча Татар- Янтыгы авыл жирлегә территориясендә төзелеш өчен төрле дәрәжәдәге яраклылыкка ия булган участоклар бүлөп күрсәтелде.

Шулай итеп, жирлек территориясендәге потенциал кулай булмаган участокларга төньяк-көнчыгыштан жирлеккә үтеп керүче карст күренешләре өлкәсенең фрагментын кертәргә мөмкин. Татар- Янтыгы авыл жирлегә Идел-Вятка карст өлкәсенең Казан арты (Приказанский) карст районы чикләрендә урнашкан, бу исә участокларны хужалык итүнең төрле төрләренә бүлөп биргәндә, карст буенча инженерлык тикшеренүләре узгаруны таләп итә.

Жирлекнең көнбатыш һәм көнчыгыш өлешләрендә битләү һәм эрозия процесслары үскән, шулай ук Көйбышев сусаклагычының яр бие сызыгы буйлап абразия (яр жимерелү) процесслары таралыш тапкан.

Түбәндәге таблицада карала торган ландшафт районының ландшафт дифференциациясә күзлегеннән төп санлы күрсәткечләре тәкъдим ителгән.

1 нче таблица

Ландшафт районнарының тасвирламасы

Ландшафт районнарының тасвирламасы	Казан ландшафт районы
Елга бассейннары саны	5
Уртача абсолют биеклеке (м)	83
Биологик актив температуралар суммасы (°С)	2183
Гидротермик коэффициент	1,7
Кар катламының максималъ биеклеге (см)	34
Табигий экосистемаларның беренчел продуктивлыгы (еллык т/га)	9,2
Корылыкның радиацион индексы	1,2
Еллык гомуми радиация (мДж/м2)	3919
Еллык явым-төшем суммасы (мм)	600
Ерганаклар ешлыгы (км/км2)	0,174
Урманлык майданы (км2)	60,6
Уртача авышлык (мин)	84
Гумус күләме (%)	2,8

Татар-Янтык авыл жирлеге территориясен гумус күләме 1,8 дән 3,5 процентка кадәр булган комлы кәсле-подзол туфраклар һәм Көйбышев сусаклагычы буйлап, нигездә, жирлекнең көньяк-көнбатышында — аллювиаль кәсле туендырылган туфраклар тәшкил итә (Татарстан АССРның туфрак картасы, 1989 ел). Кәсле-көлле туфраклар кәс горизонтының калынлыгы зур булмасы, гумус һәм туклану матдәләренең аз булуы, әче реакция һәм аз ундырышлы подзол горизонтының булуы белән сыйфатлана. Татар-Янтык авыл жирлеге Идел-Мишә калкулыклы ландшафт районы чикләрендә урнашкан. Биредә кәсле-подзол туфракларда Көнчыгыш Европа нарат-киң яфраклы (хәзерге вакытта күбесенчә усаклыклар һәм каенлыклар өстенлек итә) һәм нарат өлешчә далалашкан урманнары таралган. Ландшафт районының уртача биеклекләре 80 метр чикләрендә үзгәрә.

1.2. Коммуналь ресурсларга булган перспектив ихтыяжыны исәпләү моделе

Жирлекнең территорияль үсеш фаразлары белән беррәттән, коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программасын эшлөгәндә коммуналь комплекс оешмаларының товарларын һәм хезмәтләрен куллануны бәяләү мәним әһәмияткә ия.

Беренчедән, куллану күләмнәре коммуналь комплекс оешмаларының тиешле житештерү егәрлекләре белән тәэмин ителергә тиеш. Коммуналь инфраструктура системалары кулланучыларны аларның сыйфатына куелган таләпләргә ярашлы рәвештә товарлар һәм хезмәтләр белән тәэмин итәргә, шул исәптән тәүлек буе һәм өзлексез тәэмин итүне гарантияләргә тиеш.

Икенчедән, товарлар һәм хезмәтләр куллануның фаразланган күләмнәре тарифларга өстәмәләрне исәплөгәндә исәпкә алынырга тиеш, чөнки бу өстәмәләр коммуналь комплекс оешмаларының инвестиция программаларын финанслауның төп чыганаclarының берсе булып тора.

Коммуналь хезмәтләрне гомуми куллану барлык кулланучылар категорияләре буенча хезмәтләрне куллану суммасы буларак билгеләнә.

Комплекслы үсеш программасы максатлары өчен гомуми куллануны бәяләү өч төп категория буенча үткәрелә:

- халык;
- бюджет учреждениеләре;
- башка предприятиеләр һәм оешмалар.

«Халык» категориясендәге кулланучылар тарафыннан хезмәтләрне куллану күләме — карала торган чорга планлаштырылган халык санының яки торак фонды мәйданының коммуналь комплекс оешмалары товарларын (хезмәтләрне) чагыштырмача куллану күләменә тапкырландыгы буларак билгеләнә:

$$[[СП]]_i = [[ОП]]_i \times [[УО]]_i$$

биредә,

СП_i – халык тарафыннан *i*-нче коммуналь хезмәтне (жылылык белән тәмин итү, су белән тәмин итү, суның агып китүе һәм агынты суларны чистарту, электр белән тәмин итү, газ белән тәмин итү, КККны күмү) гомуми куллану, елына тиешле үлчәү берәмлекләрендә;

ОП_i – тиешле үлчәү берәмлекләрендә *i*-нче коммуналь хезмәт өчен билгеләүче күрсәткеч (*i*-нче коммуналь хезмәттән файдаланучы халык саны, *i*-нче коммуналь инфраструктура системасына тоташтырылган торак фонды мәйданы);

УО_i – билгеләүче күрсәткечкә китерелгән, елына *i*-нче коммуналь хезмәтне чагыштырмача куллану күләме.

Коммуналь хезмәтләрне чагыштырмача куллану күләмнәре берничә еллык (3–5 ел) статистика күзәтүләре мәгълүматлары буенча халыкка коммуналь хезмәтләрне фактта сатуны бәяләү нигезендә билгеләнә. Төгәл мәгълүматлар булмаган очракта, чагыштырмача куллану күләме буларак, билгеләнгән тәртиптә расланган һәм елга китерелгән коммуналь хезмәтләрне куллану нормативлары кабул ителергә мөмкин. Бу очракта шулай ук энергия саклау чараларының (исәпләгечләр урнаштыру, энергия нәтижәлегеге югары булган яктырту җиһазларын куллану, фасадларны жылыту, жылылык белән тәмин итү системасын автоматлаштыру һ.б.) йогынтысы да исәпкә алынырга тиеш.

Халык тарафыннан коммуналь комплекс оешмалары хезмәтләрне перспективалы гомуми куллануны бәяләгәндә, карала торган чорда халык санының һәм торак фонды мәйданының (аның кулланылышка кертелүен һәм исәптән чыгарылуын исәпкә алып) фаразланылган бәяләре игътибарга алына.

Жирлекнең бюджет учреждениеләре тарафыннан коммуналь хезмәтләрне перспективалы куллануны бәяләү төрле категориядәге кулланучылар арасында коммуналь хезмәтләрне куллану бәйлелегенә нигезләнә. Исәп-хисап төп кулланучы буларак халык һәм башка кулланучылар тарафыннан коммуналь хезмәтләрне куллану күләмнәренен үзара мөнәсәбәтеннән чыгып ясала. Бу бәйлелек бюджет учреждениеләре үсешенен беренче чиратта халык саны белән билгеләнүенә нигезләнгән. Бәяләү түбәндәге формула буенча үткәрелә:

$$ОП_{бюдж.i} = \frac{ОП_{бюдж.факт i}}{ОП_{нас.факт i}} \times СП_i \quad \text{кайда,}$$

ОП бюдж.i – бюджет учреждениеләре тарафыннан *i*-нче коммуналь хезмәтне куллану күләме, елына тиешле үлчәү берәмлекләрендә;

ОП бюдж. факт I – узган чорда бюджет учреждениеләре тарафыннан *i*-нче коммуналь хезмәтне куллануның факттагы күләме, елына тиешле үлчәү берәмлекләрендә;

ОП нас. факт I – узган чорда халык тарафыннан *i*-нче коммуналь хезмәтне куллануның

факттагы күләме, елына тиешле үлчәү берәмлекләрендә;

СПи – карала торган чорга халык тарафыннан i-нче коммуналь хезмәтне гомуми куллануның исәпләнгән зурлыгы.

Коммуналь комплекс оешмаларының товарларын һәм хезмәтләрен куллануны халык кына түгел, ә жирлек территориясендәге предприятияләр һәм оешмалар да гамәлгә ашыра. Карала торган тармакларның инфраструктур тармаклар булуын исәпкә алып, товарларны һәм хезмәтләрне куллану шәһәр икътисадының үсеш темплары белән билгеләнә. Шулардан чыгып, башка кулланучылар тарафыннан товарларны һәм хезмәтләрне куллануны бәяләү түбәндәге формула буенча билгеләнә:

$$\text{Иреализ.} = \text{Кэ} * \text{Иипп},$$

биредә:

Иреализ. – коммуналь комплекс оешмаларының товарларын һәм хезмәтләрен сату күләмнәре үзгәрү индексы;

Кэ – сәнгатькәрлек (промышленность) житештерүенең 1 процент үсешенә исәпләнгән коммуналь комплекс оешмасының товарларын һәм хезмәтләрен куллану үсешен күрсәтүче сыгылмалылык (эластиклык) коэффициенты;

Иипп – сәнгатькәрлек житештерүе үзгәрү индексы.

Сыгылмалылык коэффициенты исәп-хисап ясалган чорга кадәрge берничә еллык мәгълүматлар нигезендә билгеләнә. Сәнгатькәрлек житештерүе үзгәрү индексы дәүләт статистикасы мәгълүматлары нигезендә билгеләнә (Татарстан Республикасы шәһәр округларының һәм муниципаль районнарының социаль-икътисади торышының төп күрсәткечләре).

Перспективалы куллану күләмнәрен бәяләү өчен жирлек территориясендә коммуналь комплекс оешмаларының товарларын һәм хезмәтләрен куллануның калыпнашкан дәрәжәсенә анализ ясалды.

Муниципаль берәмлекнең торак-коммуналь хужалыгы өлкәсе күрсәткечләре

Татар Янтыгы авыл жирлеге территориясендә торак-коммуналь хужалык өлкәсендә хезмәтләр күрсәтү белән 4 оешма һәм предприятие шөгыльләнә, шул исәптән: «Сетевая компания» АЖ, «Газпром трансгаз Казань» ЖЧЖ, «Торак-коммуналь хужалык буенча идарә итүче компания» ЖЧЖ, «РСК Инженерные технологии» ЖЧЖ.

Хәзерге вакытта авыл жирлегенең коммуналь комплексы эшчәнлеге жирлекнең коммуналь инфраструктура системалары тигез үсеш алмавы, коммуналь хезмәтләр күрсәтүнең сыйфаты түбән булуы, табигый ресурслардан нәтижәле файдаланмау белән сыйфатлана.

Проблемалар барылыкка килүнең сәбәпләре түбәндәгеләр:

- коммуналь инфраструктураның тузу (износ) проценты югары булу;
- торак фондының техник торышы канәгатьләнәрлек булмау;
- торак-коммуналь хезмәтләр өчен түләү тарифы югары булу.

ТКХ (торак-коммуналь хужалык) объектлары тузуның нәтижәсе булып күрсәтелә торган коммуналь хезмәтләр сыйфатының кулланучылар таләпләренә җавап бирмәве тора.

Ә су белән тәмин итү системаларындагы югалтулар һәм башка нәтижәсез чыгымнар булу сәбәпле, ТКХ предприятиеләренең чыгымнары югары дәрәжәдә кала, бу гомумән алганда аларның хужалык эшчәнлегенә финанс нәтижеләренә тискәре йогынты ясый.

Таблица 4.

Күрсәткеч	Үлчәү берәм леге	Күрсәткеч зурлыгы
Торак фондының гомуми мәйданы:	мөң кв.м	33,879
<i>шул исәптән:</i>		
Муниципаль торак фонды	-//-	0
Күпфатирлы торак йортлар (КФЙ)	-//-	0
<i>алардан идарә итүдә:</i>		
Идарә итүче компания (ИК) карамагында	-//-	0
ТСЖ (Торак милекчеләре ширкәте) идарәсендә	-//-	0
Турыдан-туры идарә итү	-//-	0
Идарә итү ысулын сайламаган КФЙ	-//-	0
Индивидуаль билгеләнештәге торак йортлар	-//-	33,879
Жылылык белән тәмин итү		
Котельнилар саны	данә	0
<i>шул исәптән:</i>		
Күмер котельнилары	-//-	0
Газ котельнилары	-//-	0
Бер торбалы исәптә жылылык челтәренәң озынлыгы	сызыклы м	0
Су белән тәмин итү		
Коелар (скважиналар)	данә	3
<i>алардан торак фондына хезмәт күрсәтә</i>	-//-	3
уртача житештерүчәнлегә	куб.м/т әүлек	90,0
Суүткәргечләр	берәмлек	
Челтәрләренәң озынлыгы	км	17,2
<i>алардан торак фондына хезмәт күрсәтә</i>	-//-	17,2
Су белән тәмин ителгән торак пунктлар саны	данә	3

Газлаштыру		
Табиғый газ белән газлаштырылган торак пунктлар саны	данә	3
Табиғый газ белән газлаштырылган фатирлар һәм индивидуаль йорт хужалыклары саны	данә	471
Каты көнкүреш калдыкларын (ККК) жыюны һәм чыгаруны оештыру		
Ел дәвамында хезмәт күрсәтелә торган халык саны	кеше	976
ККК туплануның еллык чагыштырмача нормасы	куб.м/кеше	1,5
Электр белән тәмин итү		
Тышкы яктырту челтәрләренең озынлыгы	км	23,36
Электр белән тәмин ителгән торак пунктлар саны	данә	3
Яктырткычлар саны	данә	109

1.3. Жылылык белән тәмин итү системаларының агымдагы халәтенә анализ

Газ челтәрләренең планлы рәвештә үсеше нәтижәсендә котельнялар өчен төп ягулык төре булып газ тора, 25 ел элек күмер котельняларын газга күчерү һәм модернизацияләү эшләре башкарылды.

Жирлек территориясендә жылылык энергиясе белән тәмин итүче оешмалар юк. Торак йортларны, социаль объектларны (урта гомуми белем бирү мәктәбе, ФАП, авыл мәдәният йорты, мәчет) жылыту индивидуаль котельнялардан тормышка ашырыла.

1.4. Су белән тәмин итү системаларының агымдагы халәтенә анализ

Татар-Янтык авыл жирлегенә авыл торак пунктларындагы кулланучыларны салкын су белән тәмин итү гамәлдәге хужалык итүче субъектлар — су белән тәмин итү чыганакалары, су туплау сыешлыклары (водонапорные емкости), озынлыгы 6,885 чакрым булган су бүлү челтәрләре һәм 3 данә жир асты артезиан скважинасы ярдәмендә башкарыла. Барлык кулланучылар тарафыннан су куллану елына 170,0 мең куб метр тәшкил итә. Салкын су белән тәмин итү проблемасын чишү өчен бу мәсьәләгә комплекслы караш кирәк.

Проблеманың тасвирламасы:

1. Су белән тәмин итү челтәрләренең һәм объектларының тузуы (износы) 80 проценттан артып китә.
2. Авыл жирлегенә су-канализация хужалыгы челтәрләрендә аварияләр саны 1 чакрымга елына 3–5 очрак тәшкил итә.
3. Гамәлдәге скважиналарның егәрлеге житми.
4. 2026 елга 200 метр тузган суүткәргеч торбасын алыштырырга кирәк.

Программаны эшләүгә бәйле рәвештә, гамәлдәге су белән тәмин итү системаларының халәте турында мәгълүмат жыю буенча эш башкарылды, алар түбәндәге таблицада китерелгән:

**(Муниципаль милек
6 нчы таблица**

Торак пункт атамасы	Су белән тәэмин итү системасының техник халәте (% тузуы, техник камилләштерүгә ихтияж)	Су чыганаclarын ың пычрануга дучар булу дәрәжәсе	Жир асты чыганаclar ыннан эчәргә яраклы суның тикшерелгән запаслары булуы	Гадәттән тыш хәлләр чоры өчен эчәргә яраклы су күләме (куб.м/тәү лек)
Татар Янтыгы авылы	Су алу скважинасы – 3 данә, шуларның 3е дә муниципаль милек. Су туплау манарасы (Рожновский манарасы) – 2 данә, шуларның 2се дә муниципаль милек. Суүткәргеч чөлтәре: 80% тузган, капитал ремонт кирәк.	Санитар-саклау зоначы Таулы (Нагорная) урамындагы бер су алу корылмасында гына бар.	Юк	

**Суүткәргеч чөлтәрләренәң техник халәте (Муниципаль милек)
7 нче таблица**

Үзешә ртү тәртіб е №	Объект атамасы	Объект адресы	Озынлыгы, км	Шартлы үтеш (Ду), мм	Материалы	КодОп т (Колоде ц), данә	Техник халәте	Янгын гидран ты	Баланс тотучы
1.	Суүткәргеч чөлтәре (алыштыру, кап. ремонт кирәк)	Татар Янтыгы авылы	6,885	100 50	Полиэти лен	6	Канәгәтләнә рлек	6	Татар- Янтык авыл жирлег е Башкар ма комите ты

Гамәлдәге су белән тәэмин итү системасы начар халәттә. Бөтен файдалану чорында (кайбер очракларда бу 40 елдан артык), суүткәргеч чөлтәрләренә реконструкция ясалмаган, аварияләр килеп чыкканда суүткәргечләрнең кечкенә участокларын алыштырып, өлешчә генә ремонтлау эшләре башкарылган. Моның нәтижәсендә, суүткәргеч чөлтәрләренәң күпчелек өлешенәң санитар-техник халәте канәгәтләнәрлек түгел, торбалар тузган һәм тутыгып беткән, бу исә су белән тәэмин итү системаларында аварияләр килеп чыгуга сәбәпче булып тора.

Суүткәргеч чөлтәрләренәң физик тузуы Татар-Янтык авыл жирлегә буенча уртача 80 процент тәшкил итә. Суүткәргеч чөлтәрләренәң һәм яккыч арматурасының техник халәте начар булу аркасында, жибәрелгән суның шактый өлеше көн саен коммуналь суүткәргеч

челтэрлэрэндәге су агу һәм исәпкә алынмаган чыгымнар аркасында югала. Шунлыктан, алга таба реконструкция чараларын уздырмыйча системаны файдалану проблемалы һәм нәтижәсез булып кала.

Жирлекнең торак пунктларындагы суүткәргеч челтәренә жибәрелә торган суның сыйфаты СанПиН 2.1.4.1074-01 «Эчәргә яраклы су. Үзәкләштерелгән эчәргә яраклы су белән тәмин итү системаларында суның сыйфатына гигиеник таләпләр. Сыйфатны контрольдә тоту» таләпләренә җавап бирми, чөнки су алу корылмаларында суны чистарту һәм әзерләү (водоподготовка) системалары юк.

Татар-Янтык авыл жирлегенә халкын норматив сыйфаттагы һәм житәрлек күләмдәге эчәргә яраклы су белән тәмин итү, шул нигездә халыкның сәламәтлеген яхшырту төп максат булырга тиеш. Шул сәбәпле, барлык су алу корылмаларында суны чистартуның заманча ысулларын кулланып, су чистарту корылмалары урнаштыру кирәк.

1.5. Газ белән тәмин итү системаларының агымдагы халәтенә анализ

Татар-Янтык авыл жирлегендәге кулланучыларны табигый һәм сыекландырылган газ белән тәмин итүне «Газпром Трансгаз Казан» җаваплылыгы чикләнгән җәмгыяте тормышка ашыра, табигый газдан 1 торак пунктта яшәүче халык файдалана. Табигый газ кертелгән фатирлар һәм шәхси йорт хужалыклары саны 202 данә тәшкил итә, бу исә газлаштыру дәрәжәсенең 97,9 процент булуын күрсәтә.

Халык, жирле котельнялар һәм көнкүреш мичләре, шулай ук авыл хужалыгы предприятиесе газ куллану чыганаclarы булып тора.

Гамәлдәге газ белән тәмин итү схемасы өч баскычлы булып тора һәм ул түбәндәге элементлардан гыйбарәт:

- түбән басымлы (0,005 МПа кадәр); уртача басымлы (0,005 дән 0,3 МПа кадәр кертә); югары басымлы (1 нче категория — 0,6 дан 1,2 МПа кадәр, 2 нче категория — 0,3 тән 0,6 МПа кадәр) челтәрләр;
- баш газ бүлү пунктлары;
- Татар-Янтык авыл жирлегенә территориясендә урнашкан газ бүлү пунктлары (ГРП, ШРП).

Торак фондының яшәешен тәмин итүгә килүче газның төп күләме көнкүреш газ жиһазларын (газ плитәләре, су жылыту колонкалары, кайнар су белән тәмин итүнең жылыту агрегатлары) файдалануга бүленә.

Авыл жирлегенә газ белән тәмин итү системасында түбәндәге төп бурычларны аерып күрсәтергә мөмкин:

- яңа төзелеш объектларын газ бүлү системасына тоташтыру;
- кулланучыларны газ белән тәмин итүнең ышанычлылыгын гарантияләү;
- газ челтәрләрен вакытында яңадан салу һәм жиһазларны алыштыру;
- торак фондында кулланучыларны исәпкә алу жиһазлары (газ счетчиклары) белән тәмин итү дәрәжәсен арттыру.

Газлаштыру буенча чаралар торак фондындагы кулланучыларны исәпкә алу жиһазлары белән тәмин итү дәрәжәсен арттыруны күз алдында тоталар. Йорт хужалыкларын газ бүлү челтәрләренә тоташтыруда булышлык күрсәтергә кирәк.

1.6. Каты көнкүреш калдыкларын жыю өлкәсенең агымдагы халәтенә анализ

Хужалык чүп-чарын һәм каты көнкүреш калдыкларын (ККК) җыештыру һәм чыгару озак еллар дәвамында зур һәм проблемалы мәсьәлә булып торды. Хисап чорында жирлек

территориясендә каты көн күреш калдыкларын жыю һәм чыгару системасы оештырылды, аерып әйткәндә:

- 8 данә контейнер майданчыгы урнаштырылды;
- жыю һәм чыгаруның контейнерлы системасын күз алдында тоткан ККК чыгару графигы эшләнде, чүп расланган маршрут буенча чыгарыла;
- ККК жыю һәм калдыклар полигонына чыгару өчен тариф эшләнде һәм расланды.

Физик һәм юридик затларга ККК жыю һәм чыгару буенча хезмәтләр күрсәтүне «УК «ПЖКХ»» җаваплылыгы чикләнгән җәмгыятье тормышка ашыра. Халык өчен көн күреш калдыклары жыелу нормасы бер кешегә елына 1,5 куб метр тәшкил итә.

Жыелган калдыклар күмү өчен Алексеевское бистәсендә һәм Казан шәһәрендә урнашкан ККК полигоннарына чыгарыла.

Татар-Янтык авыл җирлегә халкының санитар-эпидемиологик иминлеген тәмин итү һәм алга таба торак төзелешен үстерү максатыннан, элек рөхсәтсез чүплекләр урнашкан һәм вакыт-вакыт яңадан барлыкка килә торган территорияләргә рекультивацияләү (җирләрне төзекләндерү) кирәк.

Калдыкларны һәм чүп-чарны жыю һәм чыгару хезмәтләре белән халыкны колачлау процентын 100 процентка кадәр җиткерергә һәм алга таба чүп-чарны көн күреш калдыклары полигонына озатырга кирәк.

Җирлек территориясендә, Татар Янтыгы авылы урамнарында чүп жыю өчен сыешлыгы 0,75 куб метр булган өстәмә чүп контейнерлары урнаштыру, шулай ук һәрбер сәүдә предприятиесен ККК өчен аерым контейнер куярга өлкәргә зарур.

1.7. Су агызу системасының агымдагы халәтенә анализ

Шәхси йортларда үзәкләштерелгән канализация системасы булмау сәбәпле, агынты сулар, кагыйдә буларак, йорт яны участкаларында урнашкан чүп базы чокырларында жыела һәм алга таба ассенизатор машиналары белән чыгарыла.

1.8. Электр белән тәмин итү системасының агымдагы халәтенә анализ

Татар-Янтык авыл җирлегә кулланучыларын электр энергиясә белән тәмин итү «Пригородный» РЭС чөлтәр компаниясә хезмәт күрсәтә торган электр подстанциясеннән тормышка ашырыла.

Электр чөлтәрләрендә иң зур өлешне түбән вольтлы һава линияләргә алып тора. Гамәлдәгә электр тапшыру линияләргә тимер-бетон һәм агач терәкләрдә эшләнгән. Электр чөлтәрләрен файдалану дэвамында агач терәкләр яраксыз хәлгә килгән, бүгенгә көндә аларның күпчелегә авария хәлендә. Көчле җил вакытында терәкләрнең сынуы белән бәйлә авариялә вакыйгалар килеп чыга. Моннан тыш, үткәргеч чыбыкларның киселешә чөлтәрләргә көчәнешенә һәм йөкләнешенә җавап бирми. Шуңа күрә норматив файдалану срогын үткәргән һәм үз ресурсын бетергән гамәлдәгә 10 һәм 0,4 кВ һава линияләрен реконструкцияләү кирәклегә туа.

Норматив файдалану срогын (25 елдан артык) тутырган һәм техник халәтә буенча гамәлдәгә норматив-техник документлар таләпләренә җавап бирми торган комплектлы трансформатор подстанцияләренә һәм 10/0,4 кВ трансформаторларның күп булуы аларны алыштыруны (реконструкцияләүне) таләп итә, чөнки капитал ремонтка тотылган чыгымнар реконструкция чыгымнары белән бер дәрәжәдә, яисә аннан да артып китә. Трансформаторларны норматив срогыннан артык файдалану эчкә элементларның техник сыйфатлары үзгәрүгә һәм нәтижәдә югалтуларның 5–7 процентка артуына алып килә. Моннан тыш, кулланучыларның кирәкле егәрлеккә ихтияҗы үсү сәбәпле, трансформаторларның бер өлешә куәт йөкләнешә арткан хәлдә эшли, бу исә 0,38–10 кВ чөлтәрәндә көчәнешнең төшүенә һәм электр энергиясә югалтуларының артуына китерә.

0,4 кВ ыава линиялэрен Һәм 10/0,4 кВ трансформатор подстанциялэрен реконструкциялэу буенча эшлэрне башкару электр жайланмаларын файдалану куркынычсызлыгын, кулланучыларны электр белэн тээмин итүнең ышанычлылыгын, электр энергиясе сыйфатын сизелерлек арттырырга Һәм 0,4 кВ челтэрлэрендэге технологик югалтуларны киметергэ мөмкинлек бирэчэк.

Татар-Янтык авыл жирлеге администрациясе милкендэ түбэндэге урам яктырту челтэрлэре бар:

9 нчы таблица

№	Объект атамасы	Объект адресы
1	Урам яктырту челтэрлэре, озынлыгы – 8 км.	Татар Янтыгы авылы

Электр энергиясе исәпкә алу жиһазлары (счетчиклар) белэн барлык кулланучылар да диярлек тээмин ителгән. Электр энергиясен объектив Һәм нәтижәле исәпкә алуның төп проблемаларының берсе — зур хаталыкка ия булган искергән исәпкә алу жиһазларын файдалану. Бу шарт электр энергиясен коммерцияле исәпкә алуның автоматлаштырылган системасын кертүне сизелерлек кыенлаштыра, хәзерге вакытта әлеге система туклану үзәклэрендэ «югары дэрәжэ» буенча гына эшли.

Торак-коммуналь секторның куллану нормалары торак Һәм жәмәгать биналарына, коммуналь-көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиялэренә, тышкы яктыртуга, су белэн тээмин итү, су агызу Һәм жылылык белэн тээмин итү системаларына электр энергиясе чыгымнарын үз исәбенә ала.

Торак-коммуналь секторның электр йөкләнешлэре

10 нчы таблица

№	Күрсәткечлэр	Үлчәү берәмлеге	Исәпләү срогы	Перспектива
1	Халык	мең кеше	3,37	4,3
2	Еллык электр куллану	млн.кВт.сәг	6,704	6,88
3	Максималь электр йөкләнеше	МВА	1,456	1,505

- Гамәлдэге 10/0,4 кВ комплектлы трансформатор подстанциялэрен (КТП) реконструкциялэу Һәм өстәмә КТП урнаштыру кирәк;
 - Энергия саклаучы технологиялэрне Һәм заманча материалларны кулланып, яңа 10 кВ ыава линиялэрен (ВЛ) Һәм 0,4 кВ бүлү челтэрлэрен төзү Һәм гамәлдэгелэрен реконструкциялэу кирәк;
 - Электр тапшыру линиялэренең гамәлдэге агач терәклэрен (баганаларын) тимер-бетон терәклэргә алыштыру кирәк.
- Татар-Янтык авыл жирлегенең электр белэн тээмин итү системасын үстерү буенча чаралар түбэндэгелэр булачак:
- Урамнарның Һәм юлларның гамәлдэге тышкы яктыртуын реконструкциялэу;
 - Электр энергиясен экономиялэүне тээмин итүче энергия саклаучы электр яктырту жиһазларын кертү.

1.9. Коммуналь инфраструктураның үлчәү-исәпләү системасы

Ике мең егерме алтынчы ел башына булган халәт буенча, авыл жирлегендә Бердәм муниципаль мәгълүмат ресурслары базасы (алга таба — БММРБ) юк.

~ Коммуналь хезмәтләр өчен түләүләрне исәпкә алу, исәпләү һәм исәпкә язу ресурслар белән тәмин итүче оешманың квитанцияләре буенча гына башкарыла. Торак-коммуналь хезмәтләр өчен түләүләрне исәпкә алу, исәпләү һәм исәпкә язу буенча эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен ресурслар белән тәмин итүче оешмалар, исәп-хисап-касса үзәге һәм идарә итүче оешмалар төрле программа продуктларын куллана. Бу очракта исәп-хисап өчен кулланыла торган мәгълүмат базалары оешмаларның үз таләпләрен һәм куелган бурычларын исәпкә алып формалаштырылган. Бу мәгълүмат базаларының эчтәлеген һәм аларның тулылануын билгели, әмма әлеге шарт ресурслар белән тәмин итүче һәм идарә итүче оешмаларның мәгълүмат базалары арасында бер үк позицияләр (аерып әйткәндә, торак һәм торак булмаган биналарның мәйданнары, яшәүчеләр саны) буенча мәгълүматта аермалар булу мөмкинлеген күздә тоталар. Мондый шартларда коммуналь хезмәтләр өчен түләүләр дәрәжәсиз исәпләнмәскә мөмкин.

~ Исәпкә алу җиһазларының (гомуми йорт һәм фатир счетчикларының) күрсәткечләрен алу техник ерактан алу чараларын куллану, кулдан башкарыла.

~ Торак-коммуналь хезмәтләрне житештерү һәм куллану өлкәсендә якларның үзара мөнәсәбәтләре системасында түбәндәге катнашучыларны аерып күрсәтергә мөмкин:

- ~ авыл җирлегендә яшәүчеләр (коммуналь хезмәтләрне кулланучылар);
- ~ оешмалар һәм предприятиеләр;
- ~ ресурслар белән тәмин итүче оешмалар;
- ~ исәп-хисап-касса үзәге.

~ Таблицада коммуналь хезмәтләрне житештерү һәм куллану өлкәсендәге һәрбер якка коммуналь хезмәтләр өчен исәп-хисап ясау, исәпкә алу һәм түләүләрне кабул итүнең гамәлдәге системасы йогынтысына ясалган анализ нәтиҗәләре китерелгән.

Таблица 1.

№ п/п	Системада катнашучының атамасы	Гамэлдәге системаның уңай яклары	Гамэлдәге системаның тискәре яклары	Гамэлдәге системаны саклап калуның рисклары (нәтижэләре)
1.	Жирлектә яшәүчеләр (коммуналь хезмәтләрне кулланучылар)	Финанс мөмкинлекләре туу белән коммуналь хезмәтләр өчен исәп-хисапларны өлешчә (һәр аерым квитанция буенча) түләү мөмкинлеге.	— Төрле ресурслар белән тәмин итүче оешмаларга квитанцияләр буенча түләүне гамәлгә ашыру өчен вакытның артуы; — Коммуналь хезмәтләр өчен түләүләрне гомумиләштереп анализлау һәм контрольдә тотуның катлаулылыгы; — Бәхәсле мәсьәлэләрне идарә итүче оешмалар катнашыннан тыш, шәхси рәвештә чишү кирәклеге.	— Финанс чаралары булганда, коммуналь хезмәтләр өчен түләүне «калдык принцибы» буенча башкаруның «гаделлек» стереотиплары формалашуы һәм ныгуы; — Коммуналь хезмәтләрне куллану һәм алар өчен түләү чорлары арасында фаразлап булмый торган «өзеклек» (өзеклелек) ясалуы.
2.	Күпфатирлы торак фонды белән идарә итүче оешмалар (ИО)	— Кулланучыларның коммуналь хезмәтләр өчен түләүләрен исәпләү, кабул итү һәм исәпкә алу чыгымнарын чыгарып ташлау; — Түләмәүчеләр белән дөгъва белдерү (претензия) эшләрен алып бару чыгымнарын чыгарып ташлау.	— Кулланучыларның коммуналь хезмәтләр өчен түләүләрен дөрес исәпләү, кабул итү һәм исәпкә алу өстеннән контрольнең булмавы; — Коммуналь хезмәтләр өчен исәп-хисап ясау һәм түләүләрне исәпкә язу өлешендә законнарны сакламау (Россия Федерациясе Торак кодексының 155 нче маддәсе); — Коммуналь хезмәтләр күрсәтү һәм алар өчен түләү җаваплылыгы арасында «өзеклек» булуы.	Идарә итүче оешмаларга карата хезмәтлөрдән файдаланучыларның тискәре фикере һәм шуңа ярашлы кылык-атвары формалашуы.
3.	Ресурслар белән тәмин итүче оешмалар (РТО)	— Кулланучыларның коммуналь хезмәтләр өчен түләүләрен исәпләү, кабул итү	Бик күп санлы кулланучылар (физик затлар) белән дөгъва белдерү (претензия) эшләрен	Гражданнарга коммуналь хезмәтләр күрсәтү кагыйдэләре нигезендә түләмәгән өчен өзеп

№ п/п	Системада катнашучының атамасы	Гамәлдәге системаның уңай яклары	Гамәлдәге системаның тискәре яклары	Гамәлдәге системаны саклап калуның рисклары (нәтижеләре)
		һәм исәпкә алу өстеннән контрольлек мөмкинлегә; — Коммуналь хезмәтләр өчен түләүләр жыелышы дәрәжәсенә турыдан-туры йогынты ясау.	алып бару кирәклеге.	булмый торган коммуналь хезмәтләр (<i>салкын су белән тәэмин итү, жылыту</i>) өчен түләүне ала алмау рисклары.
4.	Исәп-хисап-касса үзәге	Билгеләнмәгән	Билгеләнмәгән	Билгеләнмәгән
5.	Гамәлдәге коммуналь хезмәтләр өчен исәп- хисап ясау, исәпкә алу һәм түләүләрне кабул итү системасы	—	— Гражданнарға социаль ярдәм оештыру һәм тәэмин итү өлешендә жирлекнең башкарма хакимият органнары тарафыннан карарлар кабул итү өчен кирәкле булган, гражданнарның коммуналь хезмәтләрне куллануы һәм алар өчен түләве турында гомумиләштерелгән дәрәжә мәгълүматның булмавы; — Исәп-хисап ясау, исәпкә алу һәм түләүләрне кабул итү өчен ресурслар белән тәэмин итүче оешмалар тарафыннан формалаштырылган, бер үк позицияләр буенча төрле мәгълүматны эченә ала алган мәгълүмат базаларын куллану; — Ресурслар белән тәэмин итүче оешмалар тарафыннан башкарыла торган эшләрнең һәм функцияләрнең кабатлануы (<i>мәгълүмат базаларын алып бару, түләү документларын</i>	— Коммуналь хезмәтләр өчен түләмәүнең табигый хәл булуы турындагы гадәтләнгән фикер аркасында, коммуналь комплекс оешмаларының инвестиция программаларын тормышка ашыруны финанслау куркыныч астында калуы (рисклар); — Коммуналь хезмәтләр өчен түләүләрне жыю чыгымнарының артуы һәм аларның торак бина өчен түләүгә кертелүе.

№ п/п	Системада катнашучының атамасы	Гамәлдәге системаның уңай яклары	Гамәлдәге системаның тискәре яклары	Гамәлдәге системаны саклап калуның рисклары (нәтижәләре)
			<i>бастыру һәм эңиткерү, түләүләрне кабул итү һ.б.), бу исә торак бина өчен түләүнең артуына алып килә.</i>	

Шулай итеп, гамәлдәге система кулланучылар һәм идарә итүче оешмаларның мәнфәгатьләрен исәпкә алмыйча, күбрәк ресурслар белән тәмин итүче оешмаларның ихтыяжларын канәгатьләндерә. Бу шартларда үзара файдалы мөнәсәбәтләр урнаштыру урынына, кулланучылардан түләүләргә алу гына беренче планга чыга.

Икенче бүлек. Программаның төп максатлары, бурычлары һәм аны тормышка ашыру сроклары

Программаның төп максаты — коммуналь инфраструктура объектларын һәм чөлтәләрен сыйфат стандартларына туры китерү. Бу гражданның яшәве өчен уңайлы шартлар тудырырга һәм Татар-Янтык авыл жирлегә территориясендә экологик хәлне яхшыртуга мөмкинлек бирерчәк.

«Татар-Янтык авыл жирлегә» муниципаль берәмлегенң ике мең егерме алтынчы — ике мең утызынчы елларга коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программасы чөлтәләргә тузу дәрәжәсен киметүгә, күрсәтелә торган хөзмәтләргә сыйфатын арттыруга һәм экологик ситуацияне яхшыртуга юнәлдерелгән.

Өлегә программа кысаларында коммуналь инфраструктураны модернизацияләү өчен бюджеттан тыш чыганаclarны жәлеп итү, шулай ук коммуналь хөзмәтләр тарифларының үсеш темпларын тоткарлау өчен шартлар тудырылырга тиеш.

Программаның төп бурычлары:

- Суүткәргеч-канализация хужалыгын модернизацияләү;
- Ябык горизонталь дренаж төзү юлы белән экологик хәлне яхшырту;
- Жылылык хужалыгы системасын яңарту;
- Коммуналь инфраструктура объектлары белән идарә итү нәтижәләгән арттыру.

Программа кысаларында коммуналь хөзмәтләр күрсәтүче предприятиеләргә объектларны модернизацияләү өчен заемнар жәлеп иткәндә методик ярдәм күрсәтү күздә тотыла.

Бу бурычны чишүнең мөһим юлы — тарифларны көйләү системасын камилләштерү. Программаны тормышка ашыруга юнәлдерелә торган бюджет акчалары коммуналь инфраструктура объектларын модернизацияләү проектларын үтәүгә тотылырга тиеш. Бу — нык тузган гамәлдәге объектларны реконструкцияләүне һәм аларны алыштыру өчен яңаларын төзүне үз эченә ала.

Программаны тормышка ашыру сроклары һәм этаплары:

Программа ике мең егерме алтынчы елның беренче гыйнварыннан башлап, ике мең утызынчы елның утыз беренче декабренә кадәр гамәлдә булачак. Аны тормышка ашыру бөтен чор дәвамында башкарылачак.

3. Коммуналь инфраструктура системасын үстерү буенча чаралар

3.1. Гомуми нигезләмәләр

1. Татар-Янтык авыл жирлегенң 2026–2030 елларга коммуналь инфраструктура системасын комплекслы үстерү программасын эшләү юнәлешләрен билгеләүче төп факторлар түбәндәгеләр булып тора:

- Комплекслы инвестиция планын исәпкә алып, 2025 елга кадәр халык санының берәз кимүе, торак базары, хөзмәт күрсәтү өлкәсе һәм сәнәгать үсеше белән сыйфатланучы жирлекнең социаль-иқтисади үсеш тенденцияләре;
- Коммуналь инфраструктураның гамәлдәге системасы халәте;
- Гражданның торак шартларын яхшыртуга юнәлдерелгән аз катлы йортларның перспектив төзелеше.

• ;

• коммуналь хезмәтләрне куллануның бәяләү күрсәткечләрен 2025 елга билгеләнгән куллану нормативлары дәрәжәсендә саклау;

1. Чаралар коммуналь инфраструктура системасының халәтен һәм үсешен, аларны файдалану шартларын күзәтү һәм үлчәү мөмкинлеген булган тасвирламалардан гыйбарәт максатчан индикаторлардан чыгып эшләнде. Комплекслы үсеш программасын тормышка ашыру нәтижәсендә максатчан индикаторларга ирешү жирлекнең коммуналь комплексының киләчәктәге моделен сыйфатлый.

2. Жирлекнең коммуналь инфраструктура системасын үстерү буенча чаралар комплексы түбәндәге юнәлешләр буенча эшләнде:

• Товарларның (хезмәтләренң) сыйфатын арттыру, экологик хәлне яхшырту максатыннан, коммуналь комплекс оешмаларының жиһазларын һәм чөлтәrlәрен төзү һәм модернизацияләү;

• Капиталь төзелеш объектларында яңа кулланучыларны тоташтыру максатыннан, жиһазларны һәм чөлтәrlәрен төзү һәм модернизацияләү;

3. Эшләнгән программа чаралары авыл жирлегендә коммуналь инфраструктура системасын үстерү мәсьәләләрнен чышүдәге актуальлек дәрәжәсе һәм тормышка ашыру сроклары буенча системалаштырылды.

4. Коммуналь инфраструктураны комплекслы үстерү программасы чараларын тормышка ашыру сроклары чараларның актуальлегеннән һәм нәтижеләлегеннән (товарларның (хезмәтләренң) сыйфатын арттыру, экологик хәлне яхшырту максатыннан) һәм капитал төзелеш объектларын файдалануга тапшыруның планлаштырылган срокларынан чыгып билгеләнде.

5. Яңа кулланучыларны тоташтыру өчен тормышка ашырыла торган чаралар түбәндәгеләрдән чыгып эшләнде: коммуналь комплекс оешмалары тоташтыру өчен таләп ителә торган куәтне, тоташтыру ноктасын булдыруны һәм төзелеш участогы чикләренә кадәр гамәлдәге магистраль үткәргеч торбаларга, коммуналь чөлтәrlәргә тоташуны (врезканы) тәәмин итә. Төзелеш участогы чикләреннән алып турыдан-туры төзелеш объектларына кадәр кирәкле коммуникацияләрен салуны Төзүче (Застройщик) башкара. Тоташтыру ноктасы төзелеш участогы чигендә урнаша, бу исә тоташтыру турындагы килешүдә чагыла. Төзүче тарафыннан салынган чөлтәrlәр Төзүче тарафыннан файдаланыла яисә якларның килешүе буенча билгеләнгән тәртиптә муниципаль милеккә тапшырыла.

Чараларның күләмнәре уртача рәвештә билгеләнде. Конкрет объекттагы чаралар исемлеген проект-смета документациясә эшләнгәннән соң (кирәк булганда — энергетик тикшеренүләр уздырганнан соң) детальләштереләчәк.

Чараларның бәясә коммуналь комплекс оешмаларының сметалары, Татарстан Республикасы шартларында төзелеш бәясеннән гомумиләштерелгән күрсәткечләр, экспертлар бәяләмәләре, жиһазлар житкерүчеләренң прейскурантлары һәм ачык мәгълүмат чыганакалары нигезендә, 2025 елгы бәяләр дәрәжәсен исәпкә алып билгеләнде.

Чараларның бәясен 2025 елгы бәяләр дәрәжәсенә китерү өчен, Россия Федерациясә Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районының 2025 елга һәм 2026 һәм 2030 елларның планлы чорына социаль-икътисади үсеш фаразындагы житештерүчеләренң бәя индексалары кулланылды.

Чараларның бәясә проект-эзләнү эшләрен, салымнарны (өстәмә кыйммәткә салымны (яңа төзелеш буенча чаралардан тыш)) исәпкә ала.

Комплекслы үсеш программасы чараларын тормышка ашыру өчен финанс ихтияжлары, инвестицияләнгән чаралардан файдаланган өчен түләүләрне һәм табышка салымны исәпкә алмыйча, финанслау чыганакалары арасында бүлендә. Аларның зурлыгы товарларга һәм хезмәтләргә тарифларга өстәмәләренә (тарифлардагы инвестиция өлешләрен) һәм тоташтыру өчен тарифларны исәпләгәндә исәпкә алынырга тиеш.

Өлегә текстның рәсми икътисади һәм муниципаль документлар стилиндәге тулы татарча тәржемәсә (программаның дәвамь):

Программа чараларын финанслау чыганакалары булып Лаеш муниципаль районы бюджеты чаралары, Татар-Янтык авыл жирлеген бюджеты чаралары, шулай ук бюджеттан тыш чыганакалар тора. Район бюджетыннан чараларны финанслау күләмнәре коммуналь инфраструктура системаларын үстерү һәм модернизацияләү өлкәсендә республика программалары кабул ителгәннән соң билгеләнә һәм, узган финанс елында чараларны тормышка ашыру нәтижеләрен исәпкә алып, тиешле финанс елына республика бюджеты формалашканнан соң һәр елны барылачак ачыклауга дучар була.

Коммуналь комплекс оешмаларының эшчәнлек өлкәләрендә (жылылык белән тәмин итү, су белән тәмин итү, су агызу һәм агынты суларны чистарту, каты көнкүреш калдыкларын утильләштерү (күмү)) бюджеттан тыш чыганакалар булып коммуналь комплекс оешмаларының кулланучылардан тарифлар, тарифларга өстәмәләр (тарифтагы инвестиция өлеше) һәм тоташтыру өчен тарифлар (тоташтыру өчен түләү) исәбенә алына торган чаралары тора. Әлеге бюджеттан тыш чыганакаларны жәлеп итү шарты булып — тарифларга өстәмәләргә (тарифтагы инвестиция өлешен) һәм тоташтыру өчен тарифларны (тоташтыру өчен түләүне) исәпкә алып, кулланучылар тарафыннан ресурслар өчен түләүнең үтемлелеген (доступность) тәмин итү тора.

1. Чараны тормышка ашыру бер үк вакытта товарларның (хезмәтләрнең) сыйфатын арттыру, экологик хәлне яхшырту һәм яңа кулланучыларны (капиталь төзелеш объектларын) тоташтыру максатларына ирешүгә алып килгән очракта, бу чара ике инвестиция проектында да (программаның вак бүлекләрендә) чагыла. Шулай ук вакытта санлы күрсәткечләр һәр юнәлештә тулысынча китерелә, ә бәя күрсәткечләре тоташтырыла торган йөкләнешләргә пропорциональ рәвештә бүленә.

Әгәр чара берничә ел дәвамында тормышка ашырылса, сан һәм бәя күрсәткечләре этаплар буенча елларга бүленә, бу исә программа таблицаларында берәмлек өлешләрнең (доля берәмлекләренен) китерелүенә сәбәпче була.

Әлеге текстның рәсми икътисади һәм муниципаль документлар стилиндәге тулы татарча тәржемәсе:

1. Коммуналь комплекс оешмаларының товарлар (хезмәтләр) сыйфатын арттыру, экологик хәлне яхшырту буенча чараларны тормышка ашыруга юнәлдерелгән шәхси чаралары тиешле чаралар кысаларында гәмәлдә булган һәм төзелгән (модернизацияләнгән) төп фондларга исәпләнгән амортизация аерымнары (жылылык белән тәмин итү өлкәсеннән тыш) зурлыгыннан гыйбарәт.

2. Коммуналь комплекс оешмалары тарафыннан өстәмәләр (тарифтагы инвестиция өлеше) куллану нәтижәсендә алынган чаралар максатчан характерда була һәм товарлар (хезмәтләр) сыйфатын арттыру, экологик хәлне яхшырту максатында гәмәлгә ашырыла торган коммуналь инфраструктураны модернизацияләү, төзү һәм торгызу эшләре өлешендә инвестиция программаларын финанслауга яисә күрсәтелгән чараларга юнәлдерелгән элек жәлеп ителгән чараларын кире кайтаруга юнәлдерелә.

Коммуналь комплекс оешмалары тарафыннан тоташтыру өчен түләүне куллану нәтижәсендә алынган чаралар максатчан характерда була һәм Татар-Янтык авыл жирлегенә капитал төзелеш объектларын тоташтыру белән бәйле коммуналь инфраструктурасын модернизацияләү һәм яңа төзелеш эшләрен башкару өлешендә инвестиция программаларын финанслауга яисә күрсәтелгән чараларга юнәлдерелгән элек жәлеп ителгән чараларын кире кайтаруга юнәлдерелә.

Өлеге текстның рәсми техник һәм муниципаль документлар стилиндәге тулы татарча тәржемәсе:

3.2. Жылылык белән тәмин итү системасы

Жирлек кулланучыларын жылылык белән тәмин итү системасы өлешендә комплекслы үстерү программасы чараларын тормышка ашыруның төп максатчан индикаторлары түбәндәгеләр булып тора:

1. Энергия саклаучы технологияләрнең югары нәтиҗәле жылылык изоляциясе материалларын һәм электр энергиясе, газ, жылылык, су исәпкә алуның заманча жиһазларын куллану (*беренче чират*);
2. Яңа котельня жиһазлары, автоматика, сигнализация системалары урнаштыру, файдалы эш коэффициенты (ФЭК) 91 проценттан ким булмаган заманча казаннар һәм су чистарту системалары кую юлы белән котельняларны реконструкцияләү (*беренче чират*);
3. Гамәлдәге аз катлы төзелештә һәм проектлана торган төзелештә, кече предприятиеләрдә һәм жәмәгать биналарында индивидуаль (автономлы) жылылык белән тәмин итү системаларын куллану (*бөтен чор дәвамында*).

3.3. Су белән тәмин итү системасы

Жирлек кулланучыларын су белән тәмин итү системасын комплекслы үстерү программасы чараларын тормышка ашыруның төп максатчан индикаторлары түбәндәгеләр булып тора:

1. Тузган суүткәргеч челтәрләрен һәм корылмаларын реконструкцияләү.

3.4. Газ белән тәмин итү системасы

Жирлек кулланучыларын газ белән тәмин итү системасын комплекслы үстерү программасы чараларын тормышка ашыруның төп максатчан индикаторлары түбәндәгеләр булып тора:

1. Жирлек территориясендә гамәлдәге газ үткәргечләренә мониторинг ясау һәм аларны реконструкцияләү (*бөтен чор дәвамында*).

3.5. Каты көнкүреш калдыкларын жыю һәм чыгару системасы

Жирлек кулланучыларының каты көнкүреш калдыкларын жыю һәм чыгару системасын комплекслы үстерү программасы чараларын тормышка ашыруның төп максатчан индикаторлары түбәндәгеләр булып тора:

1. Татар Янтыгы авылында чүп-чар контейнерлары сатып алу һәм чүп жыю майданчыкларын (каты өслек, койма) жиһазлау;
2. Жирлектә чүп-чарны аерым жыюны оештыру.

3.6. Су агызу (канализация) системасы

Жирлек кулланучыларын су агызу системасын комплекслы үстерү программасы чараларын тормышка ашыруның төп максатчан индикаторлары түбәндәгеләр булып тора:

1. Татар Янтыгы авылы территориясендә локаль канализация чистарту корылмаларын реконструкцияләүгә проект-смета документациясен эшләү;
2. Жирлек территориясендә канализация челтәрен төзүгә проект-смета документациясен эшләү;
3. Жирлек территориясендә торак йортларны үзәкләштерелгән су агызу системасына тоташтыру;

4. Норматив чистартылган агынты сулар дәрәжәсен Татар Янтыгы торак пунктының гомуми канализация агымнары күләменнән 100 процентка кадәр житкерү (исәпләү срогы — перспектива).

3.7. Электр белән тәмин итү системасы

Жирлек кулланучыларын электр белән тәмин итү системасын комплекслы үстерү программасы чараларын тормышка ашыруның төп максатчан индикаторлары түбәндәгеләр булып тора:

1. Бюджет өлкәсе һәм торак-коммуналь хужалык кулланучыларын төгәллек классы 1.0 булган электрон электр энергиясе чыгымын исәпкә алу жиһазлары (счетчиклар) белән жиһазлау;
2. Электр энергиясен экономияләүне тәмин итүче заманча электр яктырту жиһазларын керту;
3. Электр белән тәмин итүдәге өзеклекләр житди нәтижеләргә китерә торган объектларны электр белән тәмин итүнең ышанычлылыгын арттыру буенча чаралар күрү.

4. Норматив тәмин ителеш

Программа чараларын тормышка ашыруның нәтижеләлеген арттыру максатыннан, берничә муниципаль норматив хокукий документ эшләү таләп ителә, шул исәптән:

- **Коммуналь комплекс оешмалары товарлары һәм хезмәтләренә кулланучылар өчен кулайлыгын (күтәрә алырлык булуын) билгеләү өчен кулланыла торган критерийлар системасы** – муниципаль хокукий актта коммуналь комплекс оешмалары товарлары һәм хезмәтләренә кулайлыгын билгеләгәндә кулланыла торган критерийлар исемлегенә һәм аларның күрсәткечләре (кыйммәтләре) булырга тиеш;

- **Коммуналь инфраструктура системаларын үстерү буенча коммуналь комплекс оешмаларының инвестиция программаларын эшләүгә техник биремнәрне раслау тәртибе** – муниципаль хокукий акт жирле үзидарәнең кызыксынучы органнарының үзара, шулай ук коммуналь комплекс оешмалары белән инвестиция программаларын эшләүгә техник биремнәр мәсьәләләре буенча хезмәттәшлек тәртибен билгеләргә тиеш. Техник биремнәр коммуналь комплекс оешмасының инвестиция программасын эшләүгә, эчтәлегенә һәм аны тормышка ашыруга карата төп таләпләрне үз эченә алырга тиеш дип күзаллана;

- **Коммуналь инфраструктура системаларын үстерү буенча коммуналь комплекс оешмаларының инвестиция программаларын эшләүгә техник биремнәр;**

- **Татар Яндагы авыл жирлегенә депутатлары жыелышы тарафыннан коммуналь инфраструктура системаларын үстерү буенча коммуналь комплекс оешмаларының инвестиция программаларын раслау тәртибе** – муниципаль хокукий акт жирле үзидарәнең кызыксынучы органнарының үзара, шулай ук коммуналь комплекс оешмалары белән инвестиция программаларын эшләү мәсьәләләре буенча хезмәттәшлек тәртибен билгеләргә тиеш;

- **Коммуналь инфраструктура системаларын үстерү буенча коммуналь комплекс оешмаларының инвестиция программалары.**

• **Татар Яндагы авыл жирлеге Башкарма комитеты һәм Советы вазыйфай затлары тарафыннан коммуналь комплекс оешмаларыннан мәгълүмат соратып алу тәртибе** – муниципаль хокукый акт жирлек Администрациясенә моңа вәкәләтле вазыйфай затлары соратып ала ала торган мәгълүматның ябык (чикләнгән) исемлеген, шулай ук коммуналь комплекс оешмасы тарафыннан бирелә торган мәгълүматның сыйфатына һәм аны тәкъдим итү срокларына карата таләпләрне билгеләргә тиеш;

• **Авыл жирлеге Администрациясе вазыйфай затларының коммуналь комплекс оешмалары белән тиешле оешмаларның инвестиция программаларын үтәү шартларын билгеләүче, коммуналь инфраструктура системаларын үстерү максатыннан шартнамәләр (договорлар) төзүдә катнашу тәртибе.** Әлеге шартнамәләр Россия Федерациясе Гражданлык кодексы нормаларына ярашлы рәвештә эшләнәргә һәм мондый оешмаларның инвестиция программаларын үтәү шартларын билгеләргә тиеш, шул исәптән: шартнамә бәясе (инвестиция программасын тормышка ашыруга финанс ихтыяжлары), инвестиция программасын үтәү тәртибе һәм сроклары, инвестиция программасын финанслау тәртибе һәм шартлары (шул исәптән жирле бюджет исәбеннән), якларның хокуклары, вазыйфалары һәм җаваплылыгы, инвестиция программасының үтәлешен тикшерү (контрольдә тоту), инвестиция программасын яңадан карап чыгу, эшләрне тапшыру-кабул итү тәртибе, подряд һәм субподряд оешмаларын җәлеп итү шартлары, инвестиция программасын үтәү һәм аның тормышка ашырылуын тикшерү өчен җаваплы затлар исемлеге, шартнамәне үзгәртү һәм өзү (гамәлдән чыгару) һәм башка шартлар.

Мондый шартнамәләрнең гамәлдә булу сроклары инвестиция программаларын тормышка ашыру срогына туры килергә тиеш.

Тормышка ашырыла торган «2026 - 2030 елларга торак-коммуналь хужалыкны комплекслы модернизацияләү һәм реформалау» федераль максатчан программасын үстерү уңаеннан («2026 - 2030 елларга торак-коммуналь хужалыкны комплекслы модернизацияләү һәм реформалау» федераль максатчан программасы концепциясенә ярашлы рәвештә), региональ норматив базаны тиешле максатчан программа белән тулыландыру максатка ярашлы. Бу әйтеп үтелгән программаны тормышка ашыру кысаларында бүлеп бирелә торган федераль бюджет акчалары исәбеннән дәүләт ярдәмен алырга мөмкинлек бирерәк.

1. Программаны тормышка ашыру механизмы һәм аның үтәлешен тикшереп тору (контроль)

Программаны тормышка ашыруны Татар Яндагы авыл жирлеге Башкарма комитеты һәм Советы гамәлгә ашыра. Программа бурычларын чишү өчен федераль бюджет, республика бюджеты акчаларын (шул исәптән Лаеш муниципаль районының максатчан программаларына бүлеп бирелә торган акчаларны), жирле бюджет акчаларын һәм коммуналь комплекс предприятиеләренә үз акчаларын файдалану күзаллана.

Торак-коммуналь хезмәтләргә (ТКХ) тарифларны яңадан карау гамәлдәге законнарға ярашлы рәвештә башкарыла.

Әлеге программаны тормышка ашыру кысаларында, Татар Яндагы авыл жирлеген үстерүнең стратегик өстенлекләренә, коммуналь инфраструктураны саклау һәм үстерүнең төп юнәлешләренә ярашлы рәвештә, үткәрелгән чараларга мониторинг ясалачак һәм шуның нигезендә Программа чараларына төзәтмәләр кертелерәк.

Программаны башкаручылар булып Татар Яндагы авыл жирлеге Башкарма комитеты, Советы һәм коммуналь комплекс оешмалары тора.

Программаның тормышка ашырылуын тикшереп торуну (контрольне) һәр ел нәтижеләре буенча Лаеш районы Татар Яндагы авыл жирлеге Башкарма комитеты һәм Татар Яндагы авыл жирлеге депутатлары җыелышы гамәлгә ашыра.

Программага кертелгән үзгәрешләр һәм аны тормышка ашыру сроклары, шулай ук жирле бюджеттан финанслау күләмнәре жирлек Советы тарафыннан үз инициативасы белән яисә коммуналь комплекс оешмаларының чараларны үтәү срокларын һәм Программа чараларын үзгәртү буенча тәкъдиме нигезендә яңадан каралырга мөмкин.

2. Программаны тормышка ашыруның нәтижелелеген бәяләү

Торак-коммуналь хужалык (ТКХ) өлкәсендәге чараларны тормышка ашыруның төп нәтижеләре түбәндәгеләрдән гыйбарәт:

- жирлекнең коммуналь инфраструктурасын модернизацияләү һәм яңарту;
- ТКХ предприятиеләренең эксплуатация чыгымнарын киметү;
- суның сыйфат күрсәткечләрен яхшырту;
- кешенең тормыш-экрән эшчәнлегенә куркыныч тудыручы авария хәлләре килеп чыгу сәбәпләрен бетерү.

Программаны тормышка ашыруның иң мөһим ахыргы нәтижеләре түбәндәгеләр:

- коммуналь инфраструктура объектларының тузу дәрәжәсен киметү;
- су югалтуларын киметү;
- жылылык энергиясе югалтуларын киметү;
- торак-коммуналь комплекс тарафыннан күрсәтелә торган хезмәтләрнең сыйфатын арттыру;
- каты һәм сыек көнкүреш калдыкларын тиешенчә жыюны һәм утильләштерүне тәмин итү;
- жирлек территорияләренең санитар торышын яхшырту;
- әйләнә-тирә мохитнең экологик торышын яхшырту.

**ПРОГРАММАГА 1 НЧЕ БУЛЯК (КУШЫМТА). КОММУНАЛЬ
ИНФРАСТРУКТУРАНЫ ҮСТЕРҮ, КАТЫ КӨНКҮРЕШ КАЛДЫКЛАРЫН ЖЫЮ
БУЕНЧА ПРОГРАММА ЧАРАЛАРЫ ИСЕМЛЕГЕ**

1. Каты өслекле 8 контейнер майданчыгы төзү.
2. 1,1 куб. м күләмле 19 Евроконтейнер сатып алу